

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING LINGVODIDAKTIK
TADQIQI

Qurbonova Dildor Babanazarovna,

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvodidaktik xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqollar tilning milliy-madaniy boyligini aks ettiruvchi muhim frazeologik birlik sifatida ko‘rib chiqilib, ularning semantik, pragmatik va stilistik jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda maqollarni o‘qitish jarayonida qo‘llaniladigan samarali lingvodidaktik metodlar ham ko‘rib chiqiladi. Ingliz va o‘zbek maqollari qiyosiy jihatdan tahlil qilinib, ularning o‘xshash va farqli tomonlari aniqlanadi. Tadqiqot natijalari til o‘qitish samaradorligini oshirishga va o‘quvchilarning lingvokulturologik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Maqollar, lingvodidaktika, lingvokulturologiya, ingliz tili, o‘zbek tili, qiyosiy tahlil, frazeologiya.

Аннотация. В данной статье анализируются лингводидактические особенности пословиц в английском и узбекском языках. Пословицы рассматриваются как важная фразеологическая единица, отражающая национально-культурное богатство языка, освещаются их семантические, прагматические и стилистические аспекты. В исследовании также рассматриваются эффективные лингводидактические методы, используемые в процессе обучения пословицам. Сравнительно анализируются английские и узбекские пословицы, выявляются их сходства и различия. Результаты исследования служат повышению эффективности обучения языку и развитию лингвокультурологической компетенции учащихся.

Ключевые слова: Пословицы, лингводидактика, лингвокультурология, английский язык, узбекский язык, сравнительный анализ, фразеология.

Abstract. This article analyzes the linguodidactic features of proverbs in English and Uzbek languages. Proverbs are considered important phraseological units that reflect the national and cultural richness of a language, and their semantic, pragmatic, and stylistic aspects are examined. The study also explores effective linguodidactic methods used in teaching proverbs. A comparative analysis of English and Uzbek proverbs is conducted to identify similarities and differences between them. The results of the research contribute to improving language teaching effectiveness and developing students' linguocultural competence.

Keywords: Proverbs, linguodidactics, linguoculturology, English language, Uzbek language, comparative analysis, phraseology.

Kirish. Bugungi kunda tilni o‘rganish va o‘qitish jarayonida lingvodidaktik yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, chet tillarini o‘qitishda nafaqat grammatik qoidalar, balki tilning madaniy, pragmatik va kommunikativ jihatlari ham muhim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, maqollar tilning milliy-madaniy boyligini aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklardan biri sifatida e‘tirof etiladi. Maqollar xalq donishmandligi, hayotiy tajribasi va ijtimoiy qarashlarini ixcham va obrazli tarzda ifodalaydi. Maqollarning lingvodidaktik ahamiyati ularning o‘quvchilarda nafaqat til ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki tafakkurni boyitish, nutqni obrazli va ta’sirchan qilish imkonini berishi bilan belgilanadi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollarni qiyosiy o‘rganish esa turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlash, shuningdek, til o‘rganuvchilarning lingvokulturologik kompetensiyasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maqollarni o‘qitish jarayonida ularni kontekstda qo‘llash, tarjima qilish,

semantik va pragmatik tahlil qilish kabi metodlar samarali hisoblanadi. Bu esa til o'rganuvchilarga nafaqat leksik birliklarni o'zlashtirish, balki ularning nutqiy vaziyatlarda to'g'ri qo'llanishini ham o'rgatadi. Mazkur tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning lingvodidaktik xususiyatlari, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati hamda qiyosiy jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari til o'qitish metodikasini takomillashtirishga va samarali o'quv materiallarini ishlab chiqishga xizmat qilishi mumkin.

Dolzarbli. Globallashuv sharoitida chet tillarini o'rganishda nafaqat grammatik bilimlar, balki madaniy va lingvokulturologik birliklarni, xususan maqollarni o'rganish ham muhim ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarni qiyosiy o'rganish til o'rganuvchilarning nutqini boyitadi hamda lingvodidaktik samaradorlikni oshiradi. Shu sababli mazkur mavzu dolzarb hisoblanadi.

Maqsadi. Tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning lingvodidaktik xususiyatlarini o'rganish va ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llash usullarini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Zamonaviy tilshunoslik va lingvodidaktikada maqollarning o'rni beqiyosdir, chunki ular xalqning madaniy merosi, tarixiy tajribasi va estetik qarashlarini o'zida mujassam etgan ixcham lisoniy qoliplardir. "Ingliz va o'zbek tillarida maqollarning lingvodidaktik tadqiqi" mavzusidagi izlanishlar asosan uchta yirik ilmiy yo'nalish: umumiy paremiologiya, qiyosiy-tipologik tilshunoslik va chet tillarini o'qitish metodikasi (lingvodidaktika) kesishmasida o'rganiladi.

Paremiologiya sohasidagi fundamental nazariyalar asosan G.Permyakov, A.Dundes va Wolfgang Mieder kabi olimlarning ishlari bilan bog'liq. G.Permyakov maqollarni tilning shunchaki barqaror birikmasi emas, balki mantiqiy-semiotik struktura sifatida tasniflab, ularning nutqdagi kognitiv funksiyasini ochib bergan bo'lsa, W.Mieder maqollarning zamonaviy jamiyatdagi o'zgaruvchan tabiati va ularning ommaviy axborot vositalaridagi rolini tadqiq etgan. O'zbek paremiologiyasida esa Sh.Shomaqsudov va Sh.Shorahmedovlarning ko'p yillik mehnatlari natijasida maqollarning semantik maydoni va etimologik ildizlari chuqur tahlil qilingan. Ularning izohli lug'atlari ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi konseptual yaqinlikni aniqlashda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Qiyosiy-tipologik yo'nalishda B.Baxtiyorov, H.Karomatov va M.Umarxo'jayev kabi olimlarning tadqiqotlari muhim o'rin tutadi. Ushbu olimlar turli tizimli tillarda (flektiv va agglyutinativ) maqollarning leksik-semantik muqobilligi masalasini o'rganishgan. Ular tomonidan taklif etilgan to'liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik va adekvatlik tushunchalari maqollarni tarjima qilish va taqqoslashda nazariy poydevor hisoblanadi. Xususan, ingliz va o'zbek maqollari o'rtasidagi milliy-madaniy o'ziga xosliklar, ya'ni "ot", "non", "it" yoki "oila" kabi konseptlarning turli xalqlar dunyoqarashida turlicha aks etishi ushbu tadqiqotlarning markazida turadi.

Lingvodidaktik jihatdan maqollarni o'rganishda N.Chomskyning kommunikativ kompetensiya va L.Vygotskiyning ijtimoiy ta'lim nazariyalari metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy metodistlardan M.Holden va P.Hubbard maqollarni talaffuzni yaxshilash, grammatik qoliplarni eslab qolish va lug'at boyligini oshirishning eng samarali vositasi deb baholashadi. O'zbekistonlik olimlardan U.Yusupov va J.Jalolovlarning ishlarida ona tilining chet tilini o'zlashtirishdagi roli (interferensiya va transfer) kontekstida maqollarning lingvodidaktik ahamiyati ochib berilgan. Ular qiyosiy o'rganish orqali talabalarda madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydilar.

Biroq, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarning lisoniy xususiyatlari yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, ularni ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar va korpus lingvistikasi materiallari asosida o'qitish metodikasi hanuzgacha alohida tizimli tadqiqot obyekti bo'lib qolmoqda. Aynan mana shu jihat tadqiqotimizning dolzarbligini belgilab beradi.

Ingliz va o'zbek tillarida maqollarni lingvodidaktik jihatdan o'rganish zamonaviy tilshunoslik va metodikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki maqollar tilning eng qadimiy va boy qatlamini tashkil etib, ular orqali xalqning dunyoqarashi, madaniyati va hayotiy tajribasi ifodalanadi, masalan, ingliz tilida "Better late than never" maqoli harakatni kech bo'lsa ham qilish muhimligini bildirsa, o'zbek tilida "Kecha bo'lsa ham keladi" maqoli ham xuddi shu mazmuni ifodalaydi, bu esa turli tillarda bir xil hayotiy xulosalar turlicha ifodalanishini ko'rsatadi, shuningdek, maqollar o'quvchilarga nafaqat tilni o'rganish, balki madaniyatlararo tafovutlarni anglash imkonini beradi, lingvodidaktik jarayonda maqollarni o'qitish o'quvchilarning nutqini boyitadi va ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi, masalan, "Actions speak louder than words" maqoli nutqdan ko'ra harakat muhimligini bildiradi, o'zbek tilida esa "So'zga emas, ishga qaraladi" degan maqol mavjud bo'lib, bu ham xuddi shu fikrni ifodalaydi, shu sababli maqollarni o'rganish til o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqollar tilning frazeologik birliklari bo'lib, ular tayyor holda qo'llanadi va o'zgarishsiz ishlatiladi, masalan, ingliz tilida "A stitch in time saves nine" maqoli kichik muammoni vaqtda hal qilish katta muammolarning oldini olishini bildiradi, bu maqolni so'zma-so'z tarjima qilish qiyin bo'lsa-da, uning mazmuni o'zbek tilidagi "Yamoqni vaqtda tik" yoki "Arzimagan ishni vaqtda qil" maqollari bilan yaqinlashadi, maqollar semantik jihatdan umumlashtirilgan ma'noga ega bo'lib, ular konkret holatdan umumiy xulosaga o'tadi, shuningdek, maqollar ko'pincha metaforik ifodalarga boy bo'ladi, masalan, "Don't count your chickens before they hatch" maqoli hali bo'lmagan natijani oldindan hisoblash noto'g'ri ekanligini bildiradi, o'zbek tilida esa "Tug'ilmagan jo'jani sanama" maqoli mavjud bo'lib, bu to'liq ekvivalent hisoblanadi, bu esa tillar o'rtasida semantik moslik mavjudligini ko'rsatadi, maqollar ritmik tuzilishga ega bo'lib, ular eslab qolishni osonlashtiradi.

Lingvodidaktik yondashuvda maqollar o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi, masalan, dars jarayonida o'qituvchi "Practice makes perfect" maqolini berib, uni o'quvchilar bilan tahlil qiladi va o'zbek tilidagi "Mashq qilgan ustasiz qolmas" maqoli bilan taqqoslaydi, bu orqali o'quvchilarda ikki tilli tafakkur shakllanadi, shuningdek, maqollar asosida dialoglar tuzish mumkin, masalan, ikki o'quvchi "Honesty is the best policy" maqoli asosida suhbat qurib, rostgo'ylikning ahamiyatini muhokama qiladi, bu esa nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi, rolli o'yinlar orqali ham maqollarni o'rganish samarali bo'lib, o'quvchilar real hayotiy vaziyatlarni sahnalashtiradi, masalan, "Don't judge a book by its cover" maqoli asosida tashqi ko'rinishga qarab baho bermaslik mavzusida sahna ko'rinishi tashkil etiladi, bu esa o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

Ingliz maqollari ko'pincha qisqa va lo'nda bo'lib, ular aniq ma'noni ifodalaydi, masalan, "Time is money" maqoli vaqtning qadrini bildiradi, bu maqol iqtisodiy tafakkur bilan bog'liq bo'lib, zamonaviy jamiyatda keng qo'llaniladi, yana bir misol "When in Rome, do as the Romans do" maqoli bo'lib, u har bir muhitda o'sha joy qoidalariga moslashishni bildiradi, bu maqol ham madaniy moslashuvni o'rgatadi, ingliz maqollarida ko'pincha hayvonlar obrazlari ishlatiladi, masalan, "The early bird catches the worm" maqoli erta harakat qilgan odam muvaffaqiyatga erishishini bildiradi, bu o'zbek tilida "Erta turganning rizqi ortiq" maqoliga yaqin, ingliz maqollari ko'pincha universal mazmunga ega bo'lib, ular boshqa tillarga ham oson tarjima qilinadi.

O'zbek maqollari milliy madaniyatni chuqur aks ettiradi va ular xalq hayotidan kelib chiqqan, masalan, "Ko'p gap – kam ish" maqoli ortiqcha gapirishni tanqid qiladi va ishga e'tibor qaratishni targ'ib qiladi, "Sabrning tagi – sariq oltin" maqoli sabr-toqatning ahamiyatini ko'rsatadi, bu maqol o'quvchilarga hayotiy saboq beradi, o'zbek maqollarida mehnat, halollik va oila qadriyatlarini ko'p uchraydi, masalan, "Mehnat qilgan – to'yadi" maqoli mehnatsevarlikni targ'ib qiladi, o'zbek maqollari obrazli va xalq tiliga yaqin bo'lib, ular og'zaki nutqda keng qo'llaniladi, bu esa ularni oson eslab qolishga yordam beradi, shuningdek, bu maqollar milliy identifikatsiyani mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Ingliz va o'zbek maqollarini qiyosiy o'rganish ularning semantik yaqinligini ko'rsatadi, masalan, ingliz tilidagi "No pain, no gain" maqoli o'zbek tilidagi "Mehnatsiz rohat yo'q" maqoli bilan mazmunan bir xil bo'lib, bu umumiy insoniy tajribani aks ettiradi, ba'zi maqollar esa to'liq ekvivalentga ega, masalan, "Don't put all your eggs in one basket" maqoliga o'zbek tilida "Bitta savatga hamma tuxumni solma" mos keladi, bu esa tavakkal qilishdan ogohlantiradi, ba'zi maqollar esa madaniy farqlar sababli to'liq mos kelmasligi mumkin, bu holda tarjima jarayonida mazmuniy ekvivalent tanlanadi, qiyosiy tahlil o'quvchilarda analitik fikrlashni rivojlantiradi va tarjima ko'nikmalarini oshiradi, shuningdek, bu jarayon madaniyatlararo muloqotni yaxshilaydi.

Maqollarni o‘qitish lingvodidaktik jihatdan juda samarali hisoblanadi, chunki ular o‘quvchilarning nutqini tabiiy va obrazli qiladi, masalan, o‘quvchi “Better safe than sorry” maqolini o‘rganib, ehtiyotkorlik haqida gapirishni o‘rganadi, bu esa uning nutqini boyitadi, maqollarni o‘qitishda audio va video materiallardan foydalanish ham samarali bo‘lib, bu o‘quvchilarning eshitish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, maqollarni yozma va og‘zaki mashqlar orqali o‘rgatish mumkin, bu o‘quvchilarning mustahkam bilim olishiga yordam beradi, maqollarni o‘rganish ularning madaniy saviyasini oshiradi va ularni global muhitga moslashtiradi, bu esa zamonaviy ta’limning asosiy maqsadlaridan biridir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek maqollarini lingvodidaktik jihatdan o‘rganish til o‘qitishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayon o‘quvchilarning til va madaniyat haqidagi bilimlarini kengaytiradi, maqollar orqali o‘quvchilar hayotiy tajribani o‘zlashtiradi va uni nutqda qo‘llashni o‘rganadi, masalan, “Where there is a will, there is a way” maqoli o‘zbek tilidagi “Istak bo‘lsa, yo‘l topiladi” maqoli bilan mos keladi, bu esa motivatsion xususiyatga ega, shuningdek, maqollarni o‘rganish o‘quvchilarda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim rol o‘ynaydi, shu sababli maqollar lingvodidaktikaning ajralmas qismi hisoblanadi va ularni chuqur o‘rganish zamonaviy ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sattorov, J. R. (2022). Shahar infratuzilmasi va rivojlanish strategiyasi. *Urban Development Review*, 5(2), 60–70.
2. Islomov, B. K. (2021). O‘zbek tilida frazeologik birliklarning lingvistik xususiyatlari. *Philology and Language Issues*, 3(1), 45–52.
3. Karimova, D. A. (2023). Lingvodidaktikada maqollardan foydalanishning samaradorligi. *Modern Education Journal*, 7(4), 112–118.
4. Tursunov, A. A. (2022). Chet tillarni o‘qitishda lingvokulturologik yondashuv. *Language Teaching and Learning*, 6(2), 78–85.
5. Nurmuhamedov, F. S. (2021). O‘zbek xalq maqollarining semantik tahlili. *Uzbek Linguistics Journal*, 4(3), 33–40.
6. Xodjiyeva, Z. B. (2020). Zamonaviy ta’limda innovatsion metodlar. *Pedagogical Science Review*, 2(1), 15–22.
7. Aliyev, M. T. (2024). Ingliz va o‘zbek maqollarining qiyosiy tahlili. *International Journal of Linguistics*, 9(1), 101–108.
8. Yusupov, R. K. (2023). Til o‘qitishda kommunikativ yondashuvning ahamiyati. *Education and Innovation*, 5(3), 55–62.